

Ecclesiae desolatae: Bégamonostor

Folyó év április 25-én, Aradon, a szabadságszobor újraállításakor, megtekintettem a 13 vértanú-tábornok domborművét is. Közöttük Kiss Ernő¹ egykori honvéd-altábornagy és országos főhadi-parancsnoknak kiterjedt birtokai voltak a Bánságban. Miután Világosnál „megdőlt az európai szabadság utolsó reménysége” (Heine), a Délvidék vitéz önkénteseinek egykori vezetőjét, a bitón túlmenően, vagyonfosztásra is ítélte a véres megtorlás. A mai Bégamonostor határait is Kiss Ernő birtokolta hajdan, amely aztán a kincstár tulajdonába ment át. Az egykori földtulajdonos bégamonostori részét később egy bizonyos Krizbai nevű bérlő vette használatba. Ő építette azt az istállót is, amely később templommá és parókiává lett. Az állam ugyanis 1904-ben mintegy 170 főnyi reformátusságot telepített a Béga folyó jobb partjára a szlovákiai Nyitra vármegye Vágfarkasd és Vágnegyed helységeiből.² A folyó jobb parti oldalát ma is „magyar rész”-nek nevezik, bár idestova pusztán nevében lesz magyar. 1956-ban még 220 volt a lélekszám, s az eredeti telepések mellett mások is ott találtak otthonra: a Vesztöről, Gyomárról, Bodófalváról, Szapárligetről, Mezőtelegdről odaszármazottak éppúgy, mint a Máramarosból és Erdélyből érkezettek.

Tekintsük most át taxatív a rendelkezésünkre álló presbiteri jegyzőkönyvek és néhai Béres Zsigmond egykori bégamonostori lelkipásztor naplója alapján, ennek a százesztendős ekléziának jelesebb dátumait.

1904. december 20. – *fiókegyház*, melyet Szabó Béla igazfalvi lelkipásztor adminisztrál, Szakács János állami tanító pedig, mint kántor, vallást tanít a bégamonostori gyermekeknek.

289/1905. április 21-i esperesi leiratban, mint *leányegyház* szerepel, Igazfalvához csatlakozva.

1907-ben az állam, a már fennebb említett gazdasági istállót átalakította templommá. Ez az átalakítás a magyar állam költségén ment végbe és telekkönyv szerinti tulajdonos is az állam lett. Elhibázott lépés volt ez, amolyan rejtett akna, amely a maga idején robbant. Mert hát jogutódlás folytán a magyar állam nevéen

¹ Kiss Ernő Temesváron született 1799-ben és Aradon halt mártírhalált 1849-ben.

² Itt jegyzem meg, hogy a bégamonostori telepítéssel egyidejűleg Vágfarkasdról és Miskolc környékéről egy „Vásáros” nevű hozzátelepítést is létesített a magyar állam, mely Tergovest néven is ismert. Ugyanúgy, mint Bégamonostoron, Vásároson is egy kis hidasca választotta el a román falutól a magyart. 1954-ben a román faluban levő kultúrotthonban tartottuk meg a település fél évszázados jubileumát a legnagyobb testvéri egyetértésben. A vásárosiak imaházat vásároltak és ottani szolgálatom ideje alatt (1954–1961), harangot is öntettek Bukarestben. Mára azonban legnagyobb részük kiköltözött a domboldali temetőbe. Egykori négyosztályos magyar iskolájukban román óvoda működik. Bodófalva egykori leányegyháza megőzvegyült, haldoklik.

szerepelt ingatlanok természetsszerűleg átmentek a román állam tulajdonába. A két világháború között volt ugyan olyan időszak, amikor a román állam alkalmat kínált a telekkönyvi átíráásra, de anyagi eszközök hiányában sem Bégamonostor, sem más hasonló helyzetben levő bányai egyházközség nem élt a lehetőséggel.

1918-ban lett önálló *anyaegyházzá*, első lelkipásztora Kiss Imre volt, aki 1921-ben távozott a Temesvár melletti Újmosnicára.

1921. április 24-től már Gyökössy József, volt bunyaszekszárdi lelkipásztor vezeti a presbiteri és közgyűlési jegyzőkönyveket. A legelső közgyűlésen köszöni a meghívást (1. sz.); ugyanakkor nyilatkozik az egyháztanács, hogy az erdélyi egyházkerülethez kívánnak tartozni (2. sz.).

1924. április 10-én Szabolcska Mihály temesvári lelkész tart *canonica* visitatiót a gyülekezetben, aki mint esperes most jár a Béga völgyében először. A presbitérium őt jelöli püspöknek az új kerület élére.

1925-ben a gyülekezet lélekszáma 230.

1926. november 9-én az egyházmegye közgyűlésén, Szabolcska Mihály lemond esperesi tiszteről. Bégamonostor Nemes Elemér igazfalvi lelkipásztort jelöli utódául. Mégis az eddigi egyházmegyei főjegyző, Zöld Mihály, végvári lelkipásztor lett az esperes. Főjegyző-utódnak Bégamonostor Szombati-Szabó István lugosi lelkipásztort jelöli, 1927. január 2-án.

1928. június 9-én Sulyok István nagyváradai püspök tart generális vizitációt a gyülekezetben. Lovasbandérium fogadja a rakittai úton és a templom előtti kertben díszkaput emelnek tiszteletére. Dr. Szemethy Géza püspöki titkár, Nemes Elemér (Igazfalva), Szombati Szabó István (Lugos), Szöllőssy Imre (Nagybodófalva) lelkipásztorok, valamint Tökés Gyula és Gyenge Sámuel léviták. A püspök missziói segínyt ígér e kis létszámú, de élni akaró gyülekezetnek és a soron következő egyházmegyei közgyűlés meg is szavaz 24 000 lej évi missziói segínyt.

Az 1928. november 27-i presbiteri gyűlésen Gyökössy József lelkipásztor bejelenti távozását Hegyközszáldobágyra, miután előző napon (26-án) a gondnoknak mindent átadott és egymás iránt semmi követelésük nincs. A jegyzőkönyvi bejegyzés szerint „kölcsonös meleg érzések között történt a búcsúzás”.

Az 1607/1928. sz. esperesi megbízás folytán Tökés Gyula a bunyaszekszárdi beszolgáló lelkipásztor.³ Az 1928. október 7-i presbiteri gyűlésen meghatározzák, hogy minden harmadik vasárnap délelőtt és délután tart istentiszteletet, sátoros ünnepek másodnapján délelőtt és minden csütörtökön délután 2 és 4 között az állami iskolában hittant tanít. A kisszécsényi fiókegyházban évente hat alkalommal szolgál. A parókiára dr. Csátó Gábor orvos költözik be, azzal az írásbeli kötelezettséggel, hogy nyolc napon belül kiköltözik, ha lelkipásztor érkezik a gyülekezetbe. A parókia kertjét feles használatban a gondnok munkálja. Tökés Gyula beszolgálása alatt megállapítják a lelkipásztori díjlevelet is és pályázatot hirdetnek mindkét egyházkerület gyülekezeti lapjában (1930. július 27-i presbiteri gyűlési jegyzőkönyv 14. száma).

³ Lásd: *Az Út* 2002. 97.

Az 1930. december 14-i presbiteri gyűlésen, 18. jkv. sz. alatt Miklós Pál lelkipásztor tudatja, hogy nem fogadja el a meghívást.

1931. január 18-án elnököl utoljára presbiteri gyűlésen Tőkés Gyula.

1931. április 19-én már Tóth Aron Erdélyből érkezett lelkipásztor áll a gyülekezet élén. Az ő idejében is volt püspöki vizitáció a gyülekezetben, Sulyok István és Csernák Béla vezetésével.

1935. január 5. és 1946. december 4. között nincs egyetlen presbiteri gyűlésről sem jegyzőkönyv. Betudható ez annak is, hogy a második világháború alatt tilos volt mindenféle gyűlés és összejövetel tartása.

1948. április 4. és 1955. június 5. között nincs semmiféle bejegyzés. Ebben az időszakban Csíky István igazfalvi lelkipásztor az adminisztrátor.

1956. február 12-én az egyházközségi közgyűlés megválasztja Béres Zsigmond volt szapárfalvi helyettes lelkészt, addigi beszolgálót.

1957. március 19-én a néptanács óvodának kér egy termet a parókiából, holtl már internátusnak használ egy nagyobbat. A presbitérium nem adja oda a helyiséget.

1957. augusztus 4-én Faragau Zsuzsánna tanítónő kéri azt a szoba-konyhát, amelyben Varga Ferenc lakik a parókiális épületben. A presbitérium a kérést elutasítja.

1957. október 8-án canonica visitatio: Pauker Leó esperes és Ajtay Gábor egyházmegyei főjegyző látogatnak a gyülekezetbe.

1959. szeptember 20-án tárgyalja a presbitérium a néptanács 239. számú átiratát, melyben kéri óvodának a házaspár által lakott helyiségeket. Miután az egyik termet így is díjtalanul használják internátusnak és a templomtérén parkot létesítettek: presbitérium nem bontja fel a Szőke Mária tanítónővel kötött szerződést.

1959. november 22-én a rajoni kultusz-inspektor és a helybeli néptanács elnöke kéri az internátusnak használt terem mellé a másik két szobát és folyosót is. A presbiteri gyűlés 5. számú határozattal enged a nyomásnak és átengedi a kért helyiségeket. Tanulságos lesz később olvasni néhai Béres Zsigmond *Volt egyszer egy parókia* című lelkipásztori naplójának feljegyzéseit.

Az 1960-as évektől évenként egy vagy két gyűlést tartanak.

1962 januárjában és decemberében tartanak gyűlést, amelyeken a költségelőirányzatot, illetve évi zárszámadást tárgyalják.

1963. február 17-én új egyházkerületi tisztikar választására kerül sor.

1964-ben egyetlen gyűlést tartanak, december 30-án. Ugyanígy 1965-ben (december 12-én), 1966-ban (január 30-án).

1967. január 22-én az egyházközségben megválasztják a zsinati tagokat.

1976. május 7-én püspökké választják Papp Lászlót.

1976. december 4-én új egyházkerületi tisztségviselőket választanak.

1968-ban egyetlen gyűlést tartanak, december 1-jén.

1969-ben két gyűlés van: június 13-án és november 27-én.

1970. január 7-én Béres Zsigmond lelkipásztor közli a presbitériummal, hogy 1969. december 1-i visszamenőleges hatállyal a püspök kinevezte őt Igazfalva rendes lelkipásztorául. Bégamonostoron mint óradíjas szolgál tovább, havi 300 lejért (ez a fizetés 40%-a).

1970. június 14. és 1973. január 30. közötti időből nincs jegyzőkönyv.

1974-ben az egyházközség és a néptanács a templom külső részét közösen felújítják. 1975-ben ugyanilyen együttműködéssel, az épületet újra cserepezik.

1975-ben egyetlen presbiteri gyűlést tartanak, április 6-án.

1976. február 1-i, május 16-i és november 21-i gyűlések egyetlen és visszaterő tárgya, hogy a gyülekezet nem kap már missziói segínyt. Jellemző a hívek szűkmarkúságára, hogy amikor a 21 évvel azelőtt 72 lejben megállapított papbért fel akarják emelni 100 lejre, ezt sokallják egy évre. Mégis:

1977-ben az egyházközség költségén a toronysisakot bádogozzák és a toronytetést – miután újra deszkázzák – bádogborítással fedik be.

1977. június 19.: az utolsó presbiteri gyűlés jegyzőkönyve a facsádi szórványhívekkel közösen. Ekkor határozzák el a bunyaszekszárdi templom eladását 39 000 lejért az ötvösdí római katolikusoknak.⁴

Végül álljon itt tanulságul az utókornak is Béres Zsigmond volt bégamonostori lelkipásztornak a visszaemlékezése. Megjelent nyomtatásban is a *Délnyugat* c. időszaki lap 1995. augusztus-szeptemberi számában: *Volt egyszer egy parókia. Lelkipásztori naplóból* címmel:

„Az első támadás az egyház ellen Bégamonostoron az épület megkaparintásáért 1938-ban indult Mirculescu akkori iskolaigazgatóval az élen. Tóth Áron lelkeselődöm a támadást sikeresen kivédte. 1952-ben az »osztályharc« tetőpontján, az egyik milicista buzgóságában addig ment, hogy a lelkészi családot kiköltöztette a parókiáról – de két év múlva minden jóra fordult.

A támadás ellenem odakerülésem után már tíz hónappal elkezdődött. A rajoni tanüggyel összefogva, munkába vett a helyi néptanács. Hely kell az óvodának – mondták. Popescu Gheorghe iskolaigazgató már addig ment vágyaiban, hogy feltette nekem a szónoki kérdést: »Mibe kerül nekünk lebontani onnan azt a templomot? Menjenek a hívek az igazfalvi templomba, ha kell nekik az Isten. [...] Eből a templomból kitűnő internátust lehet csinálni.«

Bementem Facsádra és felkerestem Maschievici rajoni tanácsost. Az utcán csíptem el. Kis rögtönzött szónoklatban ecsetelte, hogy milyen jelentéktelen ma az »isten« és milyen mindenható a Párt. Jobbját előre lendítette, és mindent elsöpörően folytatta, rámutatva a katolikus templomra: »Ha a Párt holnap azt mondja, hogy azt a templomot le kell rombolni, hát leromboljuk. Monostoron az egész épület az államé, hát maga akar nekünk ellenállni?« »De a telekkönyvben az egyház szerepel haszonélvezőként« – érveltem. »Majd megszüntetjük azt a haszonélvezeti jogot« – folytatta az előbbi módon.

⁴ Lásd: *Az Út*. 2002. 98.

Most aztán hogyan, merre tovább? Milyen fórumhoz forduljak? Természetesen az évek során nemegyszer kerestem fel az esperesi sóhivatalt levélben és személyesen egyaránt. Pauker Leó mindannyiszor fogadott, és nem sajnálta rám az időt. De hogy buzgalmamnak semmi haszna nem volt, az világos. Esperesemet nem a segíteni akarás szándéka vezette, hanem egészen más. Az ilyen találkozásokat velem és másokkal arra használta fel, hogy bizonyos, számára előnyös információkat csikarjon ki belőlünk, amelyeket jól megjegyzett és aztán a maga idejében fel is használt ellenünk. Egyszer fülem hallatára így fenyegette meg Virágh Lajos kollégát: »Visszavitetlek oda, ahonnan kijöttél« – vagyis a börtönbe. – Nem, Pauker Leótól nem jöhetett segítség. De hiúságát nagyon sértette, ha bizonyos ügyeket »megkerülve« intéztünk. A bégamonostori parókia annyira érdekelte őt, mintha az a Holdon lenne. Elvész az épület? Azt is érdemül tudják be »valahol« és már meglévő kitüntetése mellé még egyet szerez, hogy kettő fityegjen a mellén szószerű szolgálata alatt is, úgy dobálván magán a palástot, hogy azok kabátján láthatók legyenek. Meggyőződésem, hogy az akkori megyei vallásfelügyelő – akkor legalábbis – inkább képviselte a református egyház érdekeit, mint Pauker Leó esperes.

Miután annyi szerep eljátszásába fogott az esperes, sokszor maga is összekeverte őket és nevetséges ellentmondásokba bonyolódott. Gyanakvása, hatalomféltése pszichopataává torzították. Az is meggyőződésem, hogy ha megéri az 1989. évi fordulatot, a bukott diktatúra egyik áldozataként tetszelgett volna. Ide vezet az, ha valakinek a gerince helyén zseb van. Ha valaki vállalkoznék egyszer a temesvári egyházmegye történetének megírására, Pauker esperes évtizedeinek a következő címet kell adnia: »Az egyházmegye sötét korszaka«. Nem hiába nevezték el egyes kollégák a temesvári egyházmegyét »fegyházmegyének«.

Miért is okozott volna gondot helyzetünk annak a Pauker Leónak, aki segített eljátszani az igazfalvi parókiát? Aki átadta a szapárfalvi parókiát a néptanácsnak, mondván, hogy a községben ez a legszebb épület kulturális célra? Pedig a szapárfalvi parókia egyházi tulajdon volt. Pauker presbiteri gyűlést hívott össze és kimondatta az épület átadatást. Erről jegyzőkönyv tanúskodik 1953-ból. Az is megírva benne, hogy ő, Pauker beköltözik Lugosra a Micsurin utcába és szapári szolgálatát ingázással látja el. »Most már odaadhatjuk a templomot is a kolhozoknak« – háborgott tehetetlenül Oláh Sándor presbiter. A sorsnak micsoda fintora volt, hogy a felajánlott épületet a néptanács nem fogadta el. A parókia maradt. Pauker pedig ment érdemei jutalmául immár Temesvárra, mégpedig espereslelkésznek. Paukernek Temesvár volt álmai netovábbja. Szapárfalván egyéb érdemeket is szerzett: az akkori kultúrfelelős megfogalmazásában: »segített felállítani a szociál szektort« (Sic!).

1968-ban gondoltam »merészet és nagyot« és levelet írtam az államfőnek. E lépésről Pauker Leót is értesítettem, aki táviratilag azonnal magához rendelt. Elkezdődött az ijesztgetésem, a faggatásom, de éreztem, hogy valami más van az egész mögött. Végre kibújt a szeg a zsákból, amikor halkabban megkérdezte tőlem: »Rólam nem írtál semmit?« »Nem.« Ezért rendelt hát be Temesvárra, utaz-

tatva oda-vissza 180 kilométert. Kijelentettem esperesemnek: »Jogom van a legfelsőbb fórumhoz fordulni. Nem hagyom magam csak úgy kényelmesen eltaposni, mint a férget.« (Egy évvel később, életemnek egy kritikus fokán azzal érvelt ellenem, hogy Bégamonostoron nem harcoltam a parókiáért, hagytam elvenni fejem fölül a fedelet.)

A Bukarestbe írt levelem nyomán megjelent községünk néptanácsán egy ki-küldött. Hivattak. Egyikük papírokat lobogtatva mondta, hogy panaszom jogtalan és ha sokat ugrálok, a templomot is elveszik, mivel az sem a mi tulajdonunk. Baljósan hozzáfűzte még, hogy ezután törvényes bért kell fizetni mind a lakásért, mind a kert használatáért. És úgy lőn. Egyébként ugyanerre köteleztek még két-három családot a községben. De ők csakhamar kimásztak a bajból, mivel a többségi nemzethez tartoztak. Én nem mentesültem. Így festett akkor a gyakorlatban az esélyegyenlőség, meg hasonló szép szavak.

Segélykiáltásaimat a Püspöki Hivatal felé is nemegyszer hallattam. Erre utoljára akkor került sor, amikor a néptanács szóban felszólított, hogy három héten belül hagyjam el a lakást. Felutaztam Nagyváradra és a villamoson (!) sikerült ecsetelnem Papp Lászlónak helyzetünket. Segítséget ígért. Ám nem történt semmi. Azután írásban is megküldtem panaszomat. Erre már jött válasz: hivatalos, rideg, elutasító hangnemben. Az állott benne, hogy Igazgatótanács az ügyben segítséget nem adhat, miután a parókia nem képez egyházi tulajdont. Minélfogva nem tanácsos vesztett várat védelmezni, egy tulajdonjogilag tisztázott épület dolgát fessegetni.

Ezzel az út végére értünk. 1971 novemberében hivatott Stănescu néptanácselnökünk. Visszajutottam oda, ahonnan elindultam, a kör bezárult. Az elnök és a titkár sürgették a lakás átadását. »December 1-én elhagyom a községet« – mondtam. »Hát akkor« – mondta a titkár lakonikusan, vállát felvonva az elnökre nézve. Így voltam bég a monostoron.

Volt egyszer egy parókia. Mikor lesz ismét azzá, ami volt?”

Béres Zsigmond 1980-ban távozott Igazfárváról Túrterebesre, ahol 1999-ig szolgált. 2001-ben hunyt el. Nagyváradon van eltemetve.

A historikus megjegyzése. Időközben, 1997-ben, megépült az új facsádi református templom, amit 1998-ban fel is szenteltek. A hívek száma ott jelenleg 110, míg Bégamonostoron ennek körülbelül a fele. Nem volna célszerűbb Bégamonostor anyaegyház jellegét átruházni Facsádra?

Nem a mi egyházkormányzatunkról mondták, de sajnós, reánk is érvényes. A szocializmus kommunizmus felé tartó vonatára az egyház felült és kényelmes helyet kapott. De voltak olyanok is, akik a vonat előtt futottak.